

Світлана Савойська

ПРОРОСІЙСЬКА ПРЕСА В УКРАЇНІ
(НА МАТЕРІАЛАХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
РОСІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ)

S. Savoyska. Prorussian press in Ukraine (on materials of mass media of Russian nationalist movement). In article on materials means the mass information of Russian nationalist movement those jazykovo-political problems of the Post-Soviet period which split the Ukrainian society are considered, do not give possibility to it to develop, and also create threat for existence of the Ukrainian state.

Однією з найскладніших проблем у пострадянській Україні залишається мовна, гостроту якої не зняв навіть «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство», який було підписано у 1998 році з Російською Федерацією. Ця подія і до цього часу широко висвітлюється проросійською пресою, яка констатує, що значна частина російського націоналістичного руху як в середині України, так і за її межами сприйняла цей документ як такий, що шкодить інтересам тих росіян, які мешкають в Україні, і вигідний лише Україні, яка дістала можливість тиснути на Москву. Але вийшло якраз навпаки: тиснуть не українці на росіян, а росіяни на українців. Тобто відомі представники російського націоналістичного руху, що уже в першій половині 90-х рр. минулого століття контролювали переважно всі засоби масової інформації пострадянської України. А такі газети, як «Независимая газета», «Известия», «Московские новости», «Московский комсомолец», «Столичные новости», «2000», «Коммунист» та інші, практично з самого початку щодо України зайняли недружню позицію, котра спрямовується на звуження функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, знищення Української незалежної держави та єдиної української православної віри, яку лідери російського націоналістичного руху називають українським етноцидом, який, на їхню думку, позбавить росіян України національної ідентичності. Більше того, якщо члени російського націоналістичного руху слово «дружба» розуміють як захист російськомовних громадян України від суверенної Української держави і її національного відродження, тоді не складно зрозуміти їх справжні наміри, які широко розкриває проросійська преса та окремі українські політики, як М. Бахарев, С. Кічигін, Н. Левченко, Д. Табачник та ін., а також російські — П. Александров-Деркаченко, О. Ауров, П. Грачов, А. Дугін, К. Затулін, Г. Зюганов, О. Севастьянов, М. Смолін та ін. Ці автори вважають Російську Федерацію дружньою для України державою, а українізацію, яка проводиться, насильницькою; захищають інтереси російської мови в Україні і дбають про те, щоб вона стала другою державною; окремі з них стверджують, що виникнення на карті світу суверенної Української держави є не лише не бажаним для Російської Федерації явищем, а навіть шкідливим і небезпечним, а українське відродження називають великою помилкою, яку необхідно виправити.

Наша мета, по-перше, — показати, що насильницької українізації насправді не існує, існує скоріше насильницьке російщення, яке загрожує відродженню і поширенню української мови, особливо на Сході і Півдні держави; по-друге, на матеріалах проросійської преси виявити

ті негативні явища і процеси, які гальмують українське відродження і загрожують існуванню незалежної Української держави.

А гальмує українське відродження власне проросійська преса, яка захищає інтереси Російської Федерації і розміщує, власне, на своїх шпальтах про Україну та українців частіше за все негативну інформацію. З аналізу матеріалу, який розміщується на сторінках проросійської преси, зрозуміло, що Російська Федерація намагається зберегти свій вплив на пострадянському просторі і використовує інформаційний простір України в своїх особистих інтересах; проводить антиукраїнську політику, що загрожує існуванню незалежної Української держави; формує спотворений образ її зовнішньої і внутрішньої політики, нехтуючи чинним законодавством України, що підриває її міжнародний авторитет і шкодить консолідаційним процесам. На жаль, на цьому виховуються студенти російських вузів, що і дає їм привід оцінювати Українську державу негативно, а її жителів Центрального і Західного регіонів характеризувати як націоналістів. Зокрема, як показують соціологічні дослідження кандидатів історичних наук Інституту етнології і антропології РАН І. Снежкової, Н. Москаленко, Україна в російських засобах масової інформації подається в негативному ключі¹.

А чому інформація про Україну подається в негативному значенні? А тому, що ставлення до України та українців з боку Кремля не змінилося, а це означає, як вважає М. Смолін, що «національно мислячі російські люди зобов'язані заради майбутнього російського народу будь-що не визнавати прав на існування за державою «Україна», «українським народом» і «українською мовою». І така антиукраїнська істерія, на думку доктора економічних наук А. Гальчинського, на сторінках російської преси невпинно зростає і наближається до піку своєї гостроти².

Схожу думку с приводу мовної проблеми має головний редактор газети «2000» С. Кічигін. Його хвилює, що російську мову в Україні і Росії російськомовна еліта підтримує лише на словах, а тим часом кількість осіб в Україні, які вважають російську мову своєю рідною, невпинно скорочується. Щоб захистити її, необхідно видавати літературно-художні журнали, на сторінках яких, на його думку, могли б друкувати свої твори істинні таланти сучасності, без цього російська мова «обречена на превращение из великого русского слова в маргинальный язык»³.

У той же час газета «2000» критикує і чинну владу за те, що вона збільшує кількість годин на вивчення предметів українською мовою, не спитавши дозволу у батьків, чи хочуть вони навчати своїх дітей цією мовою, з чим згодний також колишній міністр освіти С. Ніколаєнко.

Зокрема, наказ чинного міністра освіти І. Вакарчука № 461 від 26 травня 2008 р. «Об утверждении отраслевой программы улучшения изучения украинского языка в общеобразовательных учебных заведениях с обучением языками национальных меньшинств на 2008–2011 годы» прихильники російського націоналістичного руху, такі як секретар Донецької міськради Н. Левченко, Д. Табачник, а також 50 народних депутатів від Партії регіонів, вважають незаконним і вимагають його відмінити⁴. Але, якщо зважити на те, що більша половина населення, приміром, Донеччини є етнічними українцями, а українських шкіл в обласному центрі лише вісім, тобто кожна лише п'ята школа є україномовною⁵, то, звичайно, батьки зацікавлені в тому, щоб їхня дитина навчалася в українській школі. І тут виникає риторичне запитання: а чи запитувала, приміром, радянська влада батьків, чи хочуть вони навчати своїх дітей російською мовою? Але вона і не думала радитися з батьками, а діяла на свій розсуд: україномовні класи ділила навпіл, щоб учні краще опановували предмети російською мовою, а вчителям російської мови у 80-х рр. за це ще й доплачувала 15%. Але чомусь ніхто і не наважувався за це радянську владу критикувати. Якщо так, то чому б не запозичити цей досвід наразі чинній владі, тоді б вона мала можливість здійснювати українізацію без перешкод, у тому числі і в освіті.

Власне, проросійська преса поширює необ'єктивну інформацію про Україну та українську владу і цим розпалює міжнаціональну ворожнечу, загострює внутрішню ситуацію в Україні, ставить під сумнів консолідаційні процеси. І справді, засоби масової інформації російського націоналістичного руху переповнені матеріалами негативного характеру, який спрямовується на адресу Президента В. Ющенка, якого звинувачують у розколі держави, у насильницькій українізації, переписуванні історії, втручанні у проблеми церкви, втягуванні України в НАТО, витісненні російської мови тощо⁶. Така інформація створює в українському суспільстві напруження, недружню атмосферу і може призвести до політичного конфлікту, якщо зважити, що основа для нього уже існує, в чому упевнені 13,6% респондентів. Вони вважають, що міжнаціональний конфлікт в Україні може статися на мовному ґрунті⁷.

На превеликий жаль, свідомість значної частини українських громадян знаходиться під тотальним впливом засобів масової інформації російського націоналістичного руху, впливові діячі якого, а це, як уже було зазначено, відомі російські політики, а також окремі депутати Верховної Ради України і Кримського Парламенту, є активними членами російських громадських організацій і політичних партій.

Вони проводять в Україні політику міжнаціональної ворожнечі і використовують її як привід для втручання у її внутрішні справи Російської Федерації. Актуальною у такому значенні є заява колишнього міністра оборони Російської Федерації П. Грачова, який неодноразово заявляв, що його держава буде захищати російськомовне населення в колишніх республіках СРСР усіма засобами, включаючи й військові⁸.

А це говорить про те, що наступною «гарячою точкою», як вважає З. Бжезінський, може стати Україна, якщо врахувати погляди лідерів російського націоналістичного руху, які, за словами політика, неодноразово відзначали, що Крим і частину України слід знову приєднати до Росії⁹. Подібні заяви перших осіб Російської Федерації, схоже на те, були покладені в основу закону «Про оборону», прийняття поправок до якого було ініційовано Президентом Росії Дмитром Медведевим і одногосно ухвалено Державною Думою 9 вересня 2009 року. Слід зазначити, що ці поправки дають право Російській Федерації використовувати Збройні сили без оголошення війни на території будь-якої держави пострадянського простору з метою відбиття нападу на Збройні сили цієї держави, які дислокуються на територіях держав пострадянського простору, зокрема і на території України, запобігання агресії проти іншої країни, захисту громадян Росії за кордоном, гарантування безпеки судноплавства тощо¹⁰.

Власне, не захист мовних та інших інтересів громадян російського походження є приводом для втручання у внутрішні справи України, а намагання Кремля використати «мовну карту» як причину для такого втручання. Москву не влаштовує і те, що Українська держава не бажає діяти під її диктовку, не погоджується надати російській мові статусу другої державної в Україні, а, тим більше, намагається розширити функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя. Тож, якщо російській мові надати рівний статус з українською в той час, коли вона неофіційно і так його має, то це означає дати російській мові юридичне право остаточно зросійщити тих 67% українців, які вважають рідною українську мову¹¹.

Таким чином, проросійська преса загострює ситуацію у мовній сфері, якщо зважити, що розвиток української мови на її шпальтах висвітлюється, приміром, не як її відродження, а як заборона російської, разом з тим український і російський народи зображуються як вороги. Молода незалежна Україна, як і будь-яка цивілізована держава, намагається відродити свою національну мову, культуру, освіту і віру, що в радянську добу заборонялося, тому вона не веде відкриту війну на знищення російської мови та освіти. А скоріш навпаки: війна українській мові оголошена в Криму і на Донеччині, де наразі депутати

міськради ухвалили рішення «не допускати збільшення кількості учнів, які навчаються українською мовою, розширення мережі українськомовних шкіл і класів»¹². Власне, нині у Донецьку, як зазначає «Україна молода», українською мовою навчається лише 21% школярів і половина вихованців дитсадків, так що говорити про «наслідницьку українізацію» є великим перебільшенням. Відомо й те, що Донецька міськрада прийняла програму підтримки й розвитку російської мови, у рамках якої визначено десять шкіл із поглибленим вивченням цієї мови¹³.

Як бачимо, російщити українців сьогодні допомагає проросійська преса, яка відображає інтереси місцевої влади переважно Півдня і Сходу країни, завдяки якій значна частина населення України вимушена була змінити свою ментальність і свідомість на російську, і котра ще з початку дев'яностих років минулого століття і до цього часу гальмує розвиток проукраїнської преси, що захищає інтереси Української держави і її народу, якщо врахувати, що частка загального накладу газет, друкованих українською мовою, знизилася з 68% у 1990 р. до 35% у 2000 році (знижується й далі), журналів — відповідно, з 90% до 12%¹⁴.

З іншого боку, проросійська преса захищає в Україні інтереси сусідньої Росії, схвалює запровадження в Україні подвійного громадянства, запровадження російської мови як другої державної, що суперечить законам України, підняття для населення України соціальних стандартів у той час, коли українська влада ледве зводить кінці з кінцями. Разом з тим, вона дезінформує українське суспільство, скажімо, в питанні розв'язання мовної проблеми країнами Західної Європи, а також розміщує некоректну інформацію, яка дискредитує Україну як державу та її владу, наприклад: «...Росії зовсім не потрібний сильний український Президент, сильна Україна. Наш національний інтерес зовсім не полягає у тім, щоб Україна була могутньою державою, з якою ми мали б рахуватися...»¹⁵.

Зокрема, в засобах масової інформації російського націоналістичного руху нерідко можна зустріти інформацію про український народ, де його називають затурканим, а високих державних діячів «дебілами» лише за те, що вони послуговуються українською мовою. Власне, часто можна спостерігати і за таким феноменом, коли об'єктом знущань журналісти проросійських видань обирають слово «мова», розуміючи, звичайно, під цим українську мову, щоб її ще раз принизити, показати її неповноцінною і недолугою. Свідченням цього в проросійській пресі час від часу виступають, приміром, такі назви: «Теперь гражданин, не владеющий «мовой», должен будет искать переводчика», «Насколько я знаю, Вы родились в Кировограде, так что какими-то

знаннями «мови» обладать должны», «Неликвидная в наших краях мова», «По немецки цацки-пецки, а на «мове — бутерброд», «Думай по-украински — как слабительное» тощо. І, врешті-решт, завершити цей красномовний перелік можна висловом головного редактора газети «Крымская правда», а сьогодні — це віце-спікер Верховної Ради Криму М. Бахарев, який, виступаючи перед депутатами Верховної Ради Криму, сказав: «Нет никакого украинского языка... это искусственно придуманный язык, язык черни. А то, что сегодня считают украинским языком — это язык, искусственно придуманный Шевченко и другими авантюристами. Нет такого языка. Так запомните, нет такой нации — украинцы и нет никакого будущего у обречённо-го украинского государства»¹⁶.

Звичайно, що така інформація не додає авторитету ані українській мові, ані Українській державі. Тому і не дивно, що за останні роки незалежності процес російщення українців став ще активнішим, зокрема на Півдні і Сході держави. Велику роль у цьому відіграє, виконуючи волю Кремля, проросійська преса, яка негативно впливає на формування національної свідомості українців, нав'язує їм чужу ментальність, фальсифікує минуле українського народу. Приміром, засоби масової інформації російського націоналістичного руху запевняють, що українці добровільно відмовилися від власної держави на користь Російської, оскільки самостійний їх розвиток без Росії є абсолютно неможливим, тим більше, що за своєю мовою і культурою вони є близькі або навіть тотожні з росіянами. Ця тема знайшла своє відображення в праці «Фашизм в Украине: угроза или реальность?» представників російського націоналістичного руху — Д. Табачника і Г. Крючкова, які намагаються поширити і свої міфи про те, що чинна влада «не дає читати своїм избирателям книги, смотреть фильмы и получать образование на русском языке»¹⁷.

У такому разі виникає запитання: а які книги чинна влада може запропонувати своїм виборцям, якщо в основному всі вони є російськомовними? А якою мовою, як не російською, можуть здобувати шкільну і вищу освіту українці, приміром, Криму, яких тут за статистикою мешкає 12,4%, якщо в цьому регіоні існує практично одна українська школа-гімназія, що знаходиться в м. Сімферополі, а сім шкіл, які мають статус українських, такими лише називаються. І взагалі, як ставляться автори вказаної праці до українського народу і його мови, свідчать такі їх висловлювання: «Ведь кому нужна «мова», если она вымирает? И может ли государство, считающее себя демократическим, навязывать большинству населения (тобто росіянам) — Авт.) интересы меньшинства. «Мова» должна быть не державна, а народная»¹⁸.

Тобто всенародною мовою для Г. Крючкова і Д. Табачника є російська, але вона ніяк не може сприйматися в такому сенсі мовою більшості, оскільки у більш як половини українського суспільства рідною є інша мова — українська, бо за даними всеукраїнського опитування Інституту соціології НАН України в 2005 р. українську мову вважали рідною 64,3% населення, а російську — лише 34,1%¹⁹.

Як видно, ведмежу послугу у вирішенні питання подальшого зросійщення українського народу робить проросійська книга, яка усе ще нагадує українцям, що вони молодші і другорядні, меншовартісні і неповноцінні. Все це негативно впливає на виховання молодого покоління в дусі патріотизму, продовжує розколювати українське суспільство за мовною ознакою, сіє ворожнечу і недовіру і виховує серед української інтелігенції, зокрема службовців, свідоме несприйняття української мови. Як бачимо, етноцид українського народу триває і далі. І, як вважає відомий український вчений С. Кульчицький, «його підтримують самі українці на державних посадах. Причому простежується, на його думку, така закономірність: чим вища посада, тим ортодоксальніший чиновник»²⁰.

Отже, засоби масової інформації російського націоналістичного руху і надалі формують в українців російську ментальність і свідомість, фальсифікуючи правдиву українську історію і створюючи міфи про українців, їх мову і культуру. А це відбувається тому, що 92% преси, інформаційного книговидавничого простору «окуповані в Україні чужоземними виданнями» і працюють, як вважає доктор філологічних наук П. Кононенко, не в інтересах українського народу, а керівники державних органів управління, на думку вченого, миряться з цим, бо вони проти «насильної українізації»²¹.

Отже, значна частина українського інформаційного простору сьогодні є власністю проросійських олігархів, які, порушуючи українські закони, зберігають панівні позиції, бо вони, власне, не зацікавлені в тому, щоб засоби масової інформації відображали інтереси України, утверджували державність, поширювали українську мову і віру. Тому українське книговидання весь час скорочується, бо позбавлене можливості конкурувати з російським через високі ціни і податки. Саме в 90-ті роки, як вважає відомий мовознавець Л. Масенко, «було затоптано початки розвитку розгалуженої мережі україномовних газет і журналів, телевізійних фільмів і серіалів»²².

Отже, підсумовуючи сказане, можна дійти такого висновку: по-перше, ніякої насильницької українізації не відбувається, а скоріше за все триває російщення українського народу. По-друге, ніхто в Україні не забороняє вивчати російську мову, про що і говорять самі за

себе наведені нами факти. По-третє, було б доцільно, якби ввіз книжок був регламентованим і контрольованим, тоді, можливо, книжкові магазини та кіоски не були б такими переповненими низькоякісною інформацією, яка виховує у молоді України агресію, аморальну поведінку і жорстокість. По-четверте, дружба і співпраця між Україною і Росією можлива лише тоді, коли Російська Федерація припинить втручатися у внутрішні справи України, стане демократичною і дружньою щодо України та українців державою не лише на папері, а стосунки з Україною буде вибудовувати на основі рівності, дружби, взаємоповаги і взаєморозуміння. Тоді і відпаде потреба російщити українців, федералізувати Україну, розмовляти з нею мовою ультиматумів. А поки цього не сталося, відомі політики російського націоналістичного руху чітко усвідомлюють, що з втратою України вони втратили можливість фальсифікувати її історію, створювати міфи, бути старшинами. Тому представники російського націоналістичного руху і далі розглядають Україну як територію, що втрачена тимчасово.

¹ Снежкова И, Москаленко Н, Чебанюк Е. Образ России и Украины в контексте геополитических изменений // Этнографическое обозрение. — №2. — 2009. — Март-апрель. — С. 80, 87, 88.

² Гальчинський А.С. Україна — на перехресті геополітичних інтересів. — К.: Знання України, 2002. — С. 119.

³ Кичигин С. Русский язык в Украине обречён стать маргинальным // 2000. — 2009. — 19 июня.

⁴ «Приказ легко отменить в суде» // Сегодня. — 2008. — 4 августа. — С. 4.

⁵ Охваченные украинизацией // «2000». — 2008. — 3 октября.

⁶ Ющенко объявляет войну Европейской хартии. Русскоязычие как «идеологическая диверсия» // 2000. — 2008. — 28 марта.

⁷ Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Юліане Бестерс-Дільгер. — Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — С. 112.

⁸ Скляр В. етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення / В. Скляр. — К.: Вид. центр «Просвіта», 2008. — С. 24.

⁹ Бжезинський З. «Наступною «гарячою точкою» цілком може стати Україна». — 15.08.2008.

¹⁰ Право використати російську армію за кордоном прямо стосується України 12.09.2009 /<http://unian.net/ukr/news/news-335691.html>.

¹¹ Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації. — С. 103.

¹² Школи Донецька: російською — вже не можна, українською — ще нікому // Дзеркало тижня. — 31 травня 2008. — С. 4.

¹³ Мораторій на українську // Україна молода. — 2008. — 22 травня. — С. 2.

¹⁴ Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти: Зб. наук. пр. / За заг. ред. Л. Ставицької. — К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. — С. 149.

¹⁵ Независимая газета. — 2001. — 25 апреля.

¹⁶ Масенко Л. (У)мовна (У)країна: Популярне видання. — К.: Темпора, 2007. — С. 71, 72.

¹⁷ Крючков Г., Табачник Д. Фашизм в Украине: угроза или реальность? — Харьков: Фолио, 2008. — 414 с.

¹⁸ Масенко Л. (У)мовна (У)країна: Популярне видання. — Там само. — С. 44.

²⁰ Кульчицький С. Російська тінь на незалежності України // Політика і час. — К.: «Преса України», 1993. — №12. — С. 26.

²¹ Українська освіта у світовому часопросторі / Кононенко П.П., Кононенко Т.П. — К.: Т-во «Знання» України, 2007. — С. 37.

²² Масенко Л. (У)мовна (У)країна: Популярне видання. — Там само. — 2007. — С. 37.